

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 437

**Finanse na rzecz
zrównoważonego rozwoju.
Gospodarka – etyka – środowisko**

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2016

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Magorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronach:
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2016

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-592-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Jacek Adamek: Ubóstwo w perspektywie islamu – wybrane zagadnienia / Poverty in the perspective of Islam – selected problems.....	11
Agnieszka Alińska: Shadow banking jako element zrównoważonego rozwoju systemu finansowego / Shadow banking as an element of sustainable development financial system.....	22
Kamil Borowski: Finansowanie ochrony środowiska w Polsce przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej / Financing of environmental protection in Poland by the National Fund for Environmental Protection and Water Management.....	32
Grażyna Borys: Opłata eksploatacyjna jako kategoria finansowa / Service charge as a financial category.....	42
Krystyna Brzozowska: Multilateralne instytucje finansowe w Europie wobec wymagań zrównoważonego rozwoju / Multilateral financial institutions in Europe towards sustainable development requirements.....	51
Dorota Burzyńska: Inicjatywy klastrowe elementem zielonej gospodarki / Cluster initiatives as an element of green economy.....	63
Michał Buszko, Dorota Krupa: Fundusze sekurytyzacyjne a zrównoważony rozwój rynku finansowego w Polsce / Securitisation funds and sustainable development of financial market in Poland.....	75
Michał Buszko, Dorota Krupa, Damian Walczak: Rynek finansowy wobec starzejącego się społeczeństwa / Financial market towards an ageing society.....	87
Zuzanna Czekaj: Opłata za emisję spalin jako źródło finansowania ochrony środowiska / Fee for issue of exhaust as a source of financing of environmental protection.....	96
Ewa Dziawgo: Zastosowanie opcji forward start w ocenie strategicznych przedsięwzięć proekologicznych / Applying forward start options in the assessment of strategic pro-ecological projects.....	106
Leszek Dziawgo: Ekologiczne fundusze inwestycyjne banków szwajcarskich / Ecological investment funds of Swiss banks.....	115
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Bankowość alternatywna. Społeczna ewolucja biznesu finansowego – wybrane aspekty ekologiczne / Alternative banking. Social evolution of financial business – selected ecological aspects.....	124

Joanna Fila: Zielone mikrofinanse jako element zrównoważonego rozwoju / The green microfinance as an element of the sustainable development.....	132
Magdalena Frasyniuk-Pietrzyk, Magdalena Walczak-Gańko: Świadomość potrzeby planowania emerytalnego / Awareness of the necessity of retirement planning.....	143
Juliusz Giżyński: Europejska Rada Budżetowa jako organ uzupełniający narodowe rady fiskalne w krajach strefy euro / The European Fiscal Board as a body complementing national fiscal councils in the euro area countries.	156
Agata Ibron: Systemy wsparcia odnawialnych źródeł energii w Polsce / The support systems for renewable energy sources in Poland.....	167
Bogna Janik: Dochód–ryzyko w inwestycjach społecznie odpowiedzialnych na podstawie portfeli pasywnych spółek z krajów Europy Środkowo-Wschodniej / Income-risk in value-based investing in Central and Eastern European countries (CEECs) – based on the companies reflected in socially responsible indices	177
Klaudia Jarno: Zaangażowanie Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju w <i>carbon finance</i> w świetle tworzonych przez niego funduszy węglowych i mechanizmów finansowych / Involvement of the International Bank for Reconstruction and Development in carbon finance in the light of its carbon funds and financial mechanisms.....	187
Dariusz Klimek: Fundusz Muncypalny jako instrument finansowania zrównoważonego rozwoju lokalnego / Municipal Fund as the instrument the sustainable local development financing	199
Magdalena Kogut-Jaworska: Pomoc <i>de minimis</i> i jej szczególna rola w systemie pomocy publicznej w Polsce / <i>De minimis</i> aid and its particular role in the system of state aid in Poland	208
Jan Koleśnik: Współczesny bank centralny jako organizacja społecznie odpowiedzialna / Contemporary central bank as a socially responsible organization	222
Dorota Korenik: Spór o odpowiedzialność zewnętrzną współczesnego banku / The dispute on external responsibility of a contemporary bank.....	230
Jolanta Korkosz-Gębska: Rola innowacji ekologicznych w budowaniu przewagi konkurencyjnej województwa świętokrzyskiego / The impact of environmental innovations in a formation of the competitive advantage of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	244
Katarzyna Kowalska: Kontrowersje wokół CSR w handlu detalicznym branży FMCG / Controversy over CSR in FMCG retail trade industry.....	252
Danuta Król: Istota zarządzania długiem samorządowym w procesie zrównoważonego rozwoju lokalnego / Essence of local government debt management	261
Dorota Krupa: Wspieranie inwestowania długoterminowego z wykorzystaniem funduszy inwestycyjnych na poziomie UE / Supporting long-term investments with the use of investment funds at the EU level	270

Iwona Lubimow-Burzyńska: Znaczenie edukacji dla wzrostu gospodarczego – przegląd badań / Importance of education for economic growth – a review of research	280
Piotr P. Malecki: Europejski model sprawozdawczości statystycznej w zakresie wydatków na ochronę środowiska i jego zastosowanie w Polsce / European statistical reporting model for environmental protection expenditure and its use in Poland	288
Katarzyna Mamcarz: Dźwignia ceny złota / Gold price leverage.....	299
Teresa Mikulska, Grażyna Michalczuk: Komunikacja w obszarze działań przy wykorzystaniu modelu LBG / Communication within the area of socially responsible activities using the LBG model	309
Katarzyna Olejniczak: Innowacyjne podejście do CSR – ujęcie Vissera / Innovative approach to the CSR – Visser approach	320
Jarosław Pawłowski: Ecorating hoteli odpowiedzią na wymagania konsumentów / Eco-rating of hotels as a response to customers' requirements ..	328
Dariusz Piotrowski: Potencjał wykorzystania sukuk w zakresie zarządzania długiem Skarbu Państwa / The potential for using sukuk in the scope of managing state treasury debt	338
Piotr Podsiadło: Finansowanie pomocy publicznej na ochronę środowiska w Unii Europejskiej – zagadnienia interpretacyjne / Granting of state aid for environmental protection in the European Union – the interpretation problems	348
Tomasz Potocki: Poziom wiedzy finansowej wśród mieszkańców terenów peryferyjnych, zagrożonych ubóstwem / The level of financial literacy among population of rural regions threatened by poverty.....	360
Wiesława Przybylska-Kapuścińska, Magdalena Szyszko: Zrównoważona polityka pieniężna? Ewolucja celów banku centralnego wobec współczesnych wyzwań / Balanced monetary policy? Modern challenges as the central bank's goals	373
Dominik Sadlakowski: Państwowe fundusze majątkowe jako element międzynarodowej strategii gospodarczej na przykładzie Chin / Sovereign Wealth Funds as part of international economic strategy on the example of China.....	383
Beata Sadowska: Strategia Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe a zrównoważony rozwój / Strategy of National Forests Holding vs. sustainable development	393
Małgorzata Solarz: Altruizm a odporność finansowa gospodarstw domowych / Altruism vs. financial resilience of households.....	402
Michał Soliwoda: Zmiany klimatu jako wyzwanie dla zarządzania ryzykiem w polskim rolnictwie / Climate change as a challenge for risk management in Polish agriculture.....	411

Joanna Stawska: Zadłużenie sektora <i>general government</i> a wzrost gospodarczy w kontekście zrównoważonych finansów publicznych / General government sector debt and economic growth in the context of sustainable public finances	426
Dawid Szutowski, Piotr Ratajczak: Emisja komunikatów o działaniach w zakresie społecznej odpowiedzialności a wartość dla akcjonariuszy / The relation between corporate social responsibility activities' announcements and shareholder value.....	436
Paulina Szyja: Kształtowanie gospodarki niskoemisyjnej na poziomie samorządu terytorialnego / Transition to a low carbon economy at the level of local government	447
Magdalena Ślebocka: Rola i znaczenie PPP w finansowaniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych / Role and importance of PPP in revitalization projects financing	464
Jerzy Węclawski: Determinanty kształtowania bankowości relacyjnej w odniesieniu do średnich przedsiębiorstw w Polsce / Determinants of relationship banking creation in relation to medium-sized enterprises in Poland ..	473
Stanisław Wieteska: Pozostałości pestycydów w płodach rolnych w Polsce w świetle założeń zrównoważonego rozwoju rolnictwa / Pesticide residues in agricultural crops in Poland in the light of the principles of sustainable development of agriculture	482
Aneta Wszelaki: Znaczenie prawnych zabezpieczeń kredytów w tworzeniu rezerw celowych w bankach / Importance of legal collateral credits in the creation of specific provisions in banks.....	494
Justyna Zabawa: Rozwój i finansowanie odnawialnych źródeł energii. Przypadek gospodarki Niemiec / Development and financing of renewable energy sources. The case of German economy	503
Agnieszka Żołądkiewicz: Ocena poziomu zrównoważonego rozwoju gmin miejskich województwa warmińsko-mazurskiego / Assessment of level of sustainable development of municipalities of the Warmińsko-Mazurskie Voivodeship	513

Wstęp

Zadaniem nauki jest poszukiwanie racjonalnych rozwiązań dla cywilizacyjnych wyzwań współczesnego świata. Jednym z takich kluczowych wyzwań jest także rozwój zrównoważony. Idea zrównoważonego rozwoju jest niezwykle obiecująca, ale z całą pewnością wymaga ogromnego zaangażowania ekonomistów. Nauki ekonomiczne, a w tym dyscyplina nauki „finanse”, podejmują to wyzwanie. Wiele badań, spotkań, konferencji i publikacji służy naukowej analizie oraz praktycznej implementacji zasad zrównoważonego rozwoju we współczesnej gospodarce w zakresie finansów i rachunkowości.

Proces naukowego opracowywania problemu trwa, a społeczna ewolucja biznesu dostarcza ambitnych tematów badawczych. Po latach pracy możemy wskazać zarówno na konkretne sukcesy, jak też i na wiele wątpliwości w zakresie koncepcji zrównoważonych finansów. Materialnym dowodem naukowego wkładu w poszerzanie wiedzy są publikacje. Znaczna część aktualnego dorobku naukowej dyscypliny „finanse” dotycząca zrównoważonego rozwoju jest już od lat regularnie prezentowana w Pracach Naukowych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. Kontynuujemy ten cykl opracowań.

W niniejszym tomie zebraliśmy wyselekcjonowane artykuły autorów z wielu uznanych ośrodków naukowych w Polsce. Ich tematyka skoncentrowana jest na zagadnieniach finansów i zrównoważonego rozwoju. Przedstawiono w nich doskonale rozważania teoretyczne oraz konkretne przykłady z praktyki gospodarczej. Każdy artykuł stanowi inspirujący materiał naukowy.

Szczególne podziękowania należą się nie tylko Autorom, ale także Recenzentom, którzy podjęli trud oceny nadesłanych materiałów. Jako redaktorzy tomu wraz z Autorami i Recenzentami mamy nadzieję, że poprzez publikację naszego wspólnego dzieła wnosimy istotny wkład w naukowe opracowanie problematyki finansowania zrównoważonego rozwoju.

Leszek Dziawgo, Leszek Patrzalek

Małgorzata Solarz

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: malgorzata.solarz@ue.wroc.pl

ALTRUIZM A ODPORNOŚĆ FINANSOWA GOSPODARSTW DOMOWYCH

ALTRUISM VS. FINANCIAL RESILIENCE OF HOUSEHOLDS

DOI: 10.15611/pn.2016.437.39

JEL Classification: D10, D14, D64

Streszczenie: W artykule została sformułowana hipoteza badawcza: altruizm wzmacnia odporność finansową gospodarstw domowych, a tym samym zmniejsza ich podatność na wykluczenie finansowe. Jej weryfikacja stała się możliwa dzięki realizacji celów artykułu, którymi są: zdiagnozowanie motywów udzielania pożyczek rodzinnych oraz ukazanie znaczenia zachowań altruistycznych dla kreowania odporności finansowej gospodarstw domowych. Wykorzystane metody badawcze to: krytyczna analiza literatury przedmiotu, metody statystyczne, sondaż diagnostyczny. Dane empiryczne pochodzą z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w maju 2015 i styczniu 2016 r. Przeprowadzone analizy pozwoliły pozytywnie zweryfikować postawioną hipotezę badawczą.

Słowa kluczowe: altruizm, finanse osobiste, odporność finansowa, wykluczenie finansowe, zrównoważony rozwój.

Summary: The article presents the research hypothesis – altruism which strengthens the financial resilience of households and thus reduces their vulnerability to financial exclusion. Its verification was possible as the result of the article’s purposes realization, i.e.: diagnosing the motives underlying granting family loans and presenting the importance of altruistic attitudes in creating the financial resilience of households. The following research methods were applied: critical analysis of the subject literature, statistical methods and a diagnostic survey. The empirical data originate from the nationwide surveys carried out in May 2015 and in January 2016. The conducted analyses allowed for the positive verification of the presented research hypothesis.

Keywords: altruism, personal finance, financial resilience, financial exclusion, sustainable development.

*Altruista to człowiek, który myśli o innych,
nie zapominając o sobie.*

Albert Camus

1. Wstęp

Koncepcja zrównoważonego i trwałego rozwoju (*sustainable development*) definiowana jest w literaturze przedmiotu jako „dążenie do zapewnienia wszystkim żyjącym obecnie ludziom i przyszłym pokoleniom dostatecznie wysokich standardów ekologicznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych w granicach tolerancji natury przez wprowadzenie w życie zasady sprawiedliwości wewnątrz- i międzypokoleniowej” [Rogall 2010]. Zakłada ona walkę z różnymi nierównościami społecznymi, w tym z nierównościami w dostępie do niezbędnych produktów i usług bankowych w odpowiedniej dla konsumentów formie, czyli z tzw. wykluczeniem finansowym. Zjawisko to stanowi jeden z istotniejszych finansowych aspektów zrównoważonego rozwoju, a tym samym wpisuje się w nurt dyskusji nad wpływem paradygmatu zrównoważonego rozwoju na kształt nauk o finansach [Borys 2012].

Ekonomia zrównoważonego rozwoju przedstawia własny model człowieka – *homo cooperativus*, którego przeciwstawia klasycznemu *homo oeconomicus*. Nowy obraz za cechy właściwe jednostce ludzkiej uznaje ograniczoną racjonalność, uczciwość i wzajemność, odzwierciedla ponadto zdolność człowieka do współpracy, bez wykluczania dążenia przez niego do własnego interesu, do empatii, jak również wskazuje na istnienie potrzeby realizacji uznawanych wartości. Człowiek ma skłonność do działania interesownego, ale i zdolność do postępowania zgodnie z ideałami altruizmu i poświęcenia [Rogall 2010].

Zachowania altruistyczne, analizowane z punktu widzenia wielokierunkowych transferów finansowych zachodzących w rodzinach, stały się tematem rozważań prowadzonych w niniejszym opracowaniu. Sformułowana hipoteza badawcza brzmi: altruizm wzmacnia odporność finansową gospodarstw domowych, a tym samym zmniejsza ich podatność na wykluczenie finansowe. Weryfikacja tak postawionej hipotezy stała się możliwa dzięki realizacji celów artykułu, którymi są: zdiagnozowanie podstawowych motywów udzielania pożyczek rodzinnych oraz ukazanie znaczenia zachowań altruistycznych dla kreowania odporności finansowej gospodarstw domowych.

Podstawowe metody badawcze wykorzystane w pracy to: krytyczna analiza literatury przedmiotu, metody statystyczne oraz metoda sondażu diagnostycznego. Niezbędne do dokonania analiz dane empiryczne pochodzą z dwóch ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych przez autorkę we współpracy z Agencją Badań Rynku i Opinii SW Research w maju 2015 i styczniu 2016 r.

2. Altruizm jako zachowanie społeczne w koncepcji zrównoważonego rozwoju

Istotnym elementem współczesnej rzeczywistości społecznej i gospodarczej są transfery wewnątrz- i międzypokoleniowe, które występują zarówno w skali społeczeństwa (skala makro), jak i poszczególnych rodzin (skala mikro). Rozwój gospodarki, a także zmiany zachodzące w funkcjonowaniu gospodarstw domowych i społeczeństwa sprawiają, że natura, motywy oraz konsekwencje tych transferów zmieniają się. Zgodnie z założeniami koncepcji zrównoważonego rozwoju przypisuje się im istotną rolę w sprawiedliwej alokacji zasobów w gospodarce.

Gwarantem realizacji zasady sprawiedliwości, inspirowanej teorią sprawiedliwości J. Rawlsa [1971] oraz teorią zapewniania szans samorealizacji A. Sena [1999], jest człowiek. H. Rogall zauważa, że neoklasyczny obraz *homo oeconomicus* niejako zwalnia człowieka z konieczności dokonywania wyborów między moralnie dobrymi i złymi zachowaniami, między wspólną korzyścią a własnym interesem. Nie zawiera on zobowiązania do odpowiedzialności ani za współczesne pokolenia, tzw. współświat (niem. *Mitwelt*), ani za przyszłe generacje. Czysty egoizm nie jest uznawany za niemoralny, wręcz przeciwnie – zyskuje akceptację społeczną [Rogall 2010]. Z kolei nowy model człowieka zaproponowany przez ekonomistów zrównoważonego rozwoju, zwany *homo cooperativus*, nie stroni od działania interesownego, ale jego zachowania cechuje również poświęcenie i altruizm.

Według definicji W. Kopalińskiego [1978] altruizm to bezinteresowna troska o dobro innych ludzi, niekierująca się interesem własnym, sobkostwem, egoizmem. Z psychologicznego punktu widzenia zachowanie altruistyczne musi być dobrowolne i przynosić korzyść innym, nie powinno towarzyszyć mu oczekiwanie nagrody i należałoby je traktować jako cel sam w sobie [Buss 2001].

Biblijnym pierwowzorem postawy altruistycznej jest opowieść o miłosiernym Samarytaninie. Chrześcijańska interpretacja tego zachowania jest zgodna z ideą tzw. altruizmu czystego [Łukaszyński 2012], polegającego na poświęceniu czegoś, np. czasu, energii, pieniędzy, własności, dla kogoś innego, bez oczekiwania na rekompensatę bezpośrednią czy pośrednią (np. zdobycie uznania za owo poświęcenie).

W ewolucjonistycznych wyjaśnieniach zachowań prospołecznych czysty altruizm praktycznie nie ma miejsca. Co więcej, ewolucjoniści dowodzą, że naturalnym motywem ludzkich zachowań jest egoizm, tylko ukryty pod postacią altruizmu krewniaczego lub altruizmu odwzajemnionego [Łukaszyński 2012].

Amerykański biolog i ewolucjonista G.C. Williams dowodził, że przypadki zachowań interpretowane jako przejawy altruizmu, czyli poświęcania się dla innych, są w rzeczywistości motywowane egoistycznie, a ich celem faktycznym jest przekazanie własnych genów [Williams 1966]. Z kolei antropolog i genetyk matematyczny W.D. Hamilton [1972] zaproponował koncepcję zwaną altruizmem krewniaczym oraz regułę Hamiltona. Według niego i niektórych ewolucjonistów, np. R. Dawkinsa, altruistyczne zachowania organizmów wynikają z egoizmu genów,

które korzystają na tym, że pewne jednostki poświęcają się dla innych z nimi spokrewnionych, ponieważ przez takie działanie w populacji pozostaje większa pula genów. Z tego powodu zachowania altruistyczne częściej występują wobec jednostek z sobą spokrewnionych, posiadających większą liczbę wspólnych genów [Zarosa 2012]. Ludzie chętniej udzielają wsparcia, w tym finansowego, członkom rodziny niż znajomym czy obcym.

Druga z przedstawionych form altruizmu to altruizm odwzajemniony. Pojęcie to wprowadził do literatury wybitny ewolucjonista R.L. Trivers [1971], badając motywy wzajemnej pomocy w środowisku niespokrewnionych jednostek. Zakłada on, że pomaganie innym osobnikom własnego gatunku jest korzystne dla pomagającego, o ile jest ono odwzajemniane. Dzięki temu osobnik pomagający dysponuje zwiększonymi zasobami pożyczonymi od innych. Innymi słowy, altruizm odwzajemniony polega na dokonywaniu aktów altruizmu w sytuacjach, w których prawdopodobieństwo odwzajemnienia pomocy (przez jednostkę) i prawdopodobieństwo potrzeby pomocy w przyszłości jest stosunkowo duże: „ja pomogę mu teraz, a gdy będę potrzebować pomocy, to on pomoże mi”. Podmioty, które radzą sobie same i nie spodziewają się sytuacji, w której będą potrzebować pomocy, nie będą skłonne do altruizmu. Przykłady takiego zachowania często spotyka się w codziennym życiu, kiedy osoba oddaje innym przysługi w nadziei, że oni kiedyś odwzajemnią się jej tym samym. Trudno byłoby to nazwać altruizmem, gdyby nie to, że przy odroczonej „zapłacie” pojawia się element niepewności. Ten, kto wyświadcza przysługę, nie wie, czy ten drugi go nie zawiedzie i w przyszłości nie odmówi pomocy.

Altruizm odwzajemniony występuje, gdy zachodzą określone warunki. Po pierwsze, środowisko, w którym następuje akt altruizmu, musi być na tyle małe, aby sprzyjało wymianie przysług [Śliwak 1999]. Rodzina doskonale to założenie spełnia. Po drugie, altruista musi posiadać wystarczająco długi cień przyszłości, czyli psychologiczną perspektywę długiego życia. Dzięki niej odwzajemnienie przysługi może być odłożone na późniejszy czas.

3. Istota, diagnoza oraz źródła odporności finansowej

W literaturze przedmiotu z obszaru nauk społecznych i ekonomicznych pojęcie odporności (łac. *resistere*) zostało zdefiniowane jako „zdolność podejmowania działań koniecznych do minimalizowania szkodliwych skutków wydarzeń i mobilizowania zasobów przyspieszających powrót do równowagi” [Bishop i in. 2009]. Odporność finansowa (*financial resilience*) zaś to deklarowana, uprawdopodobniona zdolność gospodarstw domowych do przetrwania szoków finansowych, możliwość pozyskania środków pieniężnych na nieprzewidziane wydatki. Odnosi się ją w głównej mierze do wydarzeń nagłych, generujących potrzeby finansowe w krótkim okresie, np. nieszczęśliwy wypadek, kradzież, choroba, chwilowy spadek dochodów. Natomiast w kontekście umiejętności poradzenia sobie z problemami finansowymi o charakterze średnio- i długookresowym, wywołanymi przez takie okoliczności,

jak: utrata pracy, niepełnosprawność, pożar domu, przejście na emeryturę, mówi się o bezpieczeństwie finansowym (*financial security*) gospodarstwa domowego. Rzeczywista zdolność do pozyskania środków pieniężnych w różnych sytuacjach, będąca pochodną właściwego zarządzania finansami osobistymi, pozwala osiągnąć niezależność finansową. Daje to poczucie pewności funkcjonowania podmiotu, stwarza szansę na jego rozwój i zmniejsza prawdopodobieństwo nadmiernego zadłużenia czy wykluczenia finansowego.

Bank Światowy w raporcie z 2015 r. opublikował wyniki badania poziomu odporności finansowej gospodarstw domowych z ponad 140 krajów, w tym Polski [Demircuc-Kunt i in. 2015]. Dowodzą one, że ok. 65% Polaków z bardzo dużym prawdopodobieństwem miałyby możliwość pozyskania środków pieniężnych na niespodziewane wydatki, które musieliby ponieść w następnym miesiącu. Kwota ta została zrelatywizowana i ustalona na poziomie jednej dwudziestej dochodu narodowego brutto *per capita* w walucie lokalnej. Niestety, 16% respondentów z Polski zadeklarowało, że miałyby trudności ze sfinansowaniem nagłego wydatku w przedstawionej wysokości, absolutnie nie byłoby to możliwe w przypadku 15% Polaków.

Bardzo ważne dla istoty finansowej odporności gospodarstw domowych jest rozpoznanie, z jakich źródeł pozyskują one środki na pokrycie niespodziewanych wydatków. W tym celu w maju 2015 r. we współpracy z Agencją Badań Rynku i Opinii SW Research przeprowadzono badanie własne, w trakcie którego do reprezentatywnej próbki 800 Polaków skierowano następujące pytanie: „Wyobraź sobie sytuację, w której niezbędny Ci do wykonywania pracy zarobkowej samochód uległ kolizji i wymaga natychmiastowej naprawy. Koszt naprawy samochodu jest równy Twojemu miesięcznemu wynagrodzeniu. Skąd weźmiesz środki na naprawę samochodu?” Ankietowani spośród siedmiu źródeł finansowania nieprzewidzianych wydatków wybierali te, z których skorzystaliby w pierwszej kolejności. Były to kolejno według częstości wskazań: oszczędności (32,1%), pożyczka u krewnych lub znajomych (23,7%), polisa ubezpieczeniowa autocasco (21,8%), kredyt bankowy (12,9%), sprzedaż uszkodzonego mienia i zakup pojazdu używanego o niższej wartości (3,4%), pożyczka gotówkowa w firmie pożyczkowej (2,7%), zaliczka a konto przyszłego wynagrodzenia u pracodawcy (2,5%). Wysoki odsetek (ok. 25%) respondentów zadeklarował, że skorzystałby z pomocy finansowej udzielonej przez najbliższych, co dowodzi, że rodzina stanowi bardzo ważny element wsparcia w sytuacjach kryzysowych, należy jej przypisać znaczącą rolę we wzmacnianiu odporności finansowej gospodarstw domowych, a tym samym ich inkluzji finansowej.

4. Motywy udzielania pożyczek rodzinnych w świetle badań własnych

Francuscy naukowcy D. Kessler, A. Masson i P. Pestieau pożyczki rodzinne klasyfikują do prywatnych, dobrowolnych, wewnątrzrodzinnych transferów materialnych [Szukalski 2002]. Przy czym przepływ, transfer został przez nich zdefiniowany jako

przekazywanie jakichś określonych zasobów przez jedną jednostkę/grupę innej jednostce/grupie. Jeśli wymienione podmioty są z sobą spokrewnione, można mówić o przepływach wewnątrzrodzinnych. Warto jednak podkreślić, że termin rodzina został tu użyty w szerszym znaczeniu i obejmuje cztery stopnie pokrewieństwa [Szukalski 2002]:

1. związki międzypokoleniowe, utworzone w ramach łańcucha genealogicznego;
2. związki równoległe, dotyczące rodzeństwa i innych krewnych w podobnym wieku;
3. związki wynikające z zawarcia małżeństwa, tj. związki międzypokoleniowe i równoległe w ramach rodziny współmałżonka;
4. związki *quasi*-rodzinne wynikające z więzów przyjaźni, wspólnego wychowywania się lub też kumoterstwa.

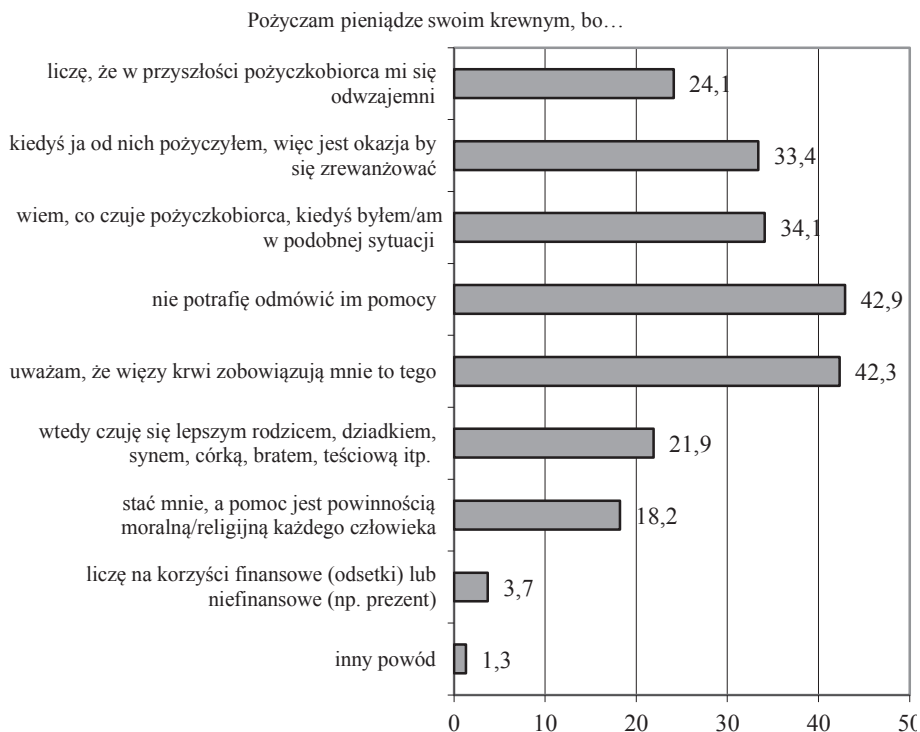
W ujęciu przedmiotowym wśród ekonomicznych przepływów wewnątrzrodzinnych wyróżnia się następujące rodzaje transferów: „dary czasu”, tj. wszelkiego rodzaju usługi świadczone członkom rodziny (opieka nad dziećmi i wnukami, opieka nad osobami chorymi i niepełnosprawnymi, pomoc przy remoncie mieszkania itp.); „dary przestrzeni”, tj. udostępnianie krewnym posiadanych zasobów mieszkaniowych na zasadach innych niż rynkowe; przepływy materialne (dary rzeczowe i finansowe, nieoprocentowane pożyczki, spadki). Wszystkie wymienione formy mają wpisane w swoją naturę oddziaływanie na poziom użyteczności i ponoszenie kosztów [Michoń 2012].

Transfery pieniężne przyjmują dwie formy: *inter vivos* (między osobami żywymi) oraz *post mortem* (zasoby przekazywane pośmiertnie w formie spadków) [Szukalski 2002]. Pierwsze z wymienionych, oprócz formy bezzwrotnej (dary), mogą przybrać także formę zwrotną (pożyczki).

Na zlecenie firmy Blue Media w sierpniu 2015 r. przeprowadzone zostały przez ICAN Reaserch badania opinii publicznej „Jak Polacy pożyczają pieniądze”. Ich wyniki dowodzą, że 42% spośród 1000 ankietowanych pożycza od rodziny i to w głównej mierze na bieżące wydatki – 72% wskazań [*Jak Polacy...* 2015]. Najczęściej wartość pożyczki mieści się w przedziale od 101 zł do 1000 zł. Wśród cech charakterystycznych pożyczek rodzinnych należy wymienić: po pierwsze brak formalności, aż 95% umów nie przybiera formy pisemnej, po drugie tylko 36% respondentów zadeklarowało, że zawsze oddaje dług w terminie, reszta albo się spóźnia (57%), albo wręcz nie oddaje pożyczonych pieniędzy (1%). Pomimo to połowa pożyczkodawców nie upomina się o zwrot długu, nie nakłada kar na dłużnika, co jest standardem w bankach czy firmach pożyczkowych. Dodając do przedstawionych cech pożyczek rodzinnych fakt, iż są one w zdecydowanej większości bezkosztowe, trudno się dziwić, że ludzie chętnie korzystają z tego źródła finansowania.

Wielce interesujące wydaje się jednak rozpoznanie motywów, jakimi kierują się członkowie rodziny, decydując się wystąpić w roli pożyczkodawcy. W tym celu przeprowadzono w styczniu 2016 r. metodą CAWI (*Computer-Assisted Web Interview*) badania własne na reprezentatywnej próbie 1000 Polaków (otrzymane wyniki

skorygowano wagami analitycznymi do populacji mieszkańców Polski w wieku 18-65 zapewniającymi reprezentatywność ze względu na płeć, kategorie wiekowe, klasę wielkości miejsca zamieszkania oraz wykształcenie). Wpierw zapytano ankietowanych: „Czy w ubiegłym roku pożyczasz/łaś pieniądze członkom swojej dalszej lub bliższej rodziny?”. Odpowiedzi twierdzącej udzieliło 73% badanych. Ich wszystkich w drugim pytaniu poproszono o wskazanie maksymalnie 3 motywów, którymi kierowali się, udzielając pożyczki rodzinnej. Uzyskane odpowiedzi przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Motywy, jakimi kierują się Polacy, udzielając pożyczek członkom swojej rodziny (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Z przeprowadzonych badań własnych wynika, że ankietowani decydują się udzielić pożyczki członkom swojej rodziny z różnych pobudek. Wśród nich znalazły się m.in.: brak asertywności (43% wskazań), empatia (34%), wdzięczność (33%), egoizm (26%) czy altruizm (66,4%). Zachowania altruistyczne ujawniają się w dwóch odpowiedziach. Ponad 42% respondentów zadeklarowało, iż pożyczka pieniędzy krewnym, ponieważ uważa, że więzy krwi ich do tego zobowiązują. Taka motywacja nawiązuje do altruizmu krewniaczego. Zgodnie z poglądem G.S. Beckera rodzice inwestują w jakość swoich dzieci, gdyż od tego zależy ich własna uży-

teczność [Becker 1993]. Wielu osobom trudno wyobrazić sobie sytuację, w której rodzic, pomimo iż stać go na pomoc finansową, odmawia jej swoim dzieciom. Silną potrzebę pomagania najbliższym wśród osób starszych wykorzystują przestępcy, okradając seniorów metodą „na wnuczka”.

Odpowiedzi: „pomagam finansowo członkom swojej rodziny, bo liczę, że w przyszłości pożyczkobiorca mi się odwdzajemni”, udzieliło 24,1% ankietowanej populacji. Takie zachowanie to przykład altruizmu odwdzajemnionego. Prawdopodobieństwo rekompensaty w przyszłości jest bardzo duże, o czym świadczy choćby to, że ponad jedna trzecia respondentów pożycza krewnym, bo chce się zrewanżować za pomoc finansową otrzymaną w przeszłości (rys. 1), czyli poczuwa się do spłaty długu wdzięczności.

5. Zakończenie

Gotowość niesienia pomocy i faktyczne udzielanie jej komuś będącemu w potrzebie należy do fundamentalnych norm moralnych. Postawa ta przejawia się w różnych formach intensywności: od bezinteresownej i wyrażanej czynnie pomocy oraz troski o dobro drugiego człowieka bez liczenia na odwdzajemnienie się, poprzez pomoc interesowną niewymagającą rezygnacji z własnej korzyści, aż do niechęci udzielania pomocy innym lub całkowitego braku gotowości do takich świadczeń.

Okolo 73% Polaków w 2015 r. pożyczyło pieniądze członkom swojej dalszej lub bliższej rodziny, a głównym motywem ich postępowania okazał się altruizm (66% wskazań). I choć nie miał on czystego charakteru, lecz przybrał formę altruizmu krewniaczego lub odwdzajemnionego, sprawił, że osoba w potrzebie rzeczywiście otrzymała wsparcie finansowe. Należy podkreślić, że pożyczki od rodziny i znajomych stanowią drugie pod względem popularności (23,7%) źródło finansowania nieprzewidzianych wydatków Polaków. Wobec tego można je uznać za bardzo ważny instrument kreowania odporności finansowej gospodarstw domowych, która zwiększa ich zdolność do przetrwania szoków finansowych. Daje to poczucie pewności funkcjonowania podmiotu, stwarza szansę na jego rozwój i zmniejsza prawdopodobieństwo nadmiernego zadłużenia czy wykluczenia finansowego, tym samym wpisując się w realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Becker G.S., 1993, *A Treatise on the Family*, Harvard University Press, Cambridge–London.
- Bishop T., Hydoski F., 2009, *Odporność korporacji. Zarządzanie ryzykiem nadużyć i korupcji*, Wyd. Studio Emka, Łódź.
- Borys G., 2012, *W kierunku finansów zrównoważonego rozwoju*, [w:] Famulska T. (red.), *Szkice o finansach. Księga jubileuszowa prof. zw. dr hab. Krystyny Znanieckiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice, s. 43-51.
- Buss D.M., 2001, *Psychologia ewolucyjna*, GWP, Gdańsk.

- Demirguc-Kunt A., Klapper L., Singer D., Van Oudheusden P., 2015, *The Global Findex Database 2014: Measuring Financial Inclusion around the World*, Policy Research Working Paper 7255, World Bank, Washington.
- Hamilton W.D., 1972, *Altruism and Related Phenomena, Mainly in the Social Insects*, Annual Review of Ecology and Systematics, no. 3 (1), s. 193-232.
- Jak Polacy pożyczają pieniądze?, 2015, Raport z badań przeprowadzonych przez ICAN Research na zlecenie firmy Blue Media, http://www.slideshare.net/BlueMedia_Sopot/20102015-jak-polacy-poyczaj-pienidze (12.01.2016).
- Kopaliński W., 1978, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Łukaszyński J., 2012, *Altruizm – zabobon czy użyteczna idea?*, [w:] *Nauki społeczne. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 1 (5), Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 162-173.
- Michoń P., 2012, *Transfery międzypokoleniowe w rodzinie*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, vol. LXXIV, nr 3, s. 237-251.
- Rawls J., 1971, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Rogall H., 2010, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań.
- Sen A., 1999, *Development as Freedom*, Oxford University Press, Oxford.
- Szukalski P., 2002, *Wewnątrzrodzinne przepływy międzypokoleniowe, jako kategoria analityczna – przegląd badań prowadzonych w krajach rozwiniętych*, *Polityka Społeczna* nr 8, s. 16-20.
- Śliwak J., 1999, *Altruizm w koncepcji socjobiologicznej*, *Roczniki Psychologiczne*, vol. 2, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 111-123.
- Trivers R.L., 1971, *The evolution of reciprocal altruism*, *Quarterly Review of Biology*, vol. 46, s. 35-57.
- Williams G.C., 1966, *Adaptation and Natural Selection*, Princeton University Press, New Jersey.
- Zarosa U., 2012, *Droga do moralności*, *Filo-Sofija*, nr 16, s. 213-224.